

Мельник В.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і соціально-поведінкових наук,
*Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ПОДАЛЬШІ ШЛЯХИ ПРОЦЕСУ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Мельник В.В. Подальші шляхи процесу кластеризації в умовах європейської інтеграції України. Економіка є одним із найголовніших показників стану розвитку країни, за яким визначається її роль і значення у світі. Оскільки економіка пройшла довгий шлях становлення, безперервно і всебічно досліджується, вона потребує постійної модернізації, сучасних методів і підходів для досягнення цілей, нових стратегій, планів і цільових програм, новаторських способів підвищення конкурентоспроможності національних товарів і послуг на світовому ринку. Актуальною тенденцією сучасного світового економічного розвитку стали процеси економічної кластеризації, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності економічних суб'єктів господарювання. Дослідження проблематики функціонування кластерних утворень займаються як вітчизняні науковці, так і вчені з інших країн світу.

Ключові слова: економіка, модернізація, модель, інновації, бізнес, держава, глобалізація, розвиток, пріоритет, ринок.

Мельник В.В. Последующие пути процесса кластеризации в условиях европейской интеграции Украины. Экономика является одним из важнейших показателей состояния развития страны, по которому определяют ее роль и значение в мире. Поскольку экономика прошла длительный путь становления, непрерывно и всесторонне изучается, она требует постоянной модернизации современных методов и подходов для достижения целей, новых стратегий, планов и целевых программ, новаторских способов повышения конкурентоспособности национальных товаров и услуг на мировом рынке. Актуальной тенденцией современного мирового экономического развития стали процессы экономической кластеризации, направленные на повышение конкурентоспособности экономических субъектов хозяйствования. Изучением проблематики функционирования кластерных образований занимаются как отечественные, так и зарубежные ученые.

Ключевые слова: экономика, модернизация, модель, инновации, бизнес, государство, глобализация, развитие, приоритет, рынок.

Melnyk V.V. Further ways of the clusterization process in the conditions of Ukraine's european integration. Economy is one of the most important indicators of the country's development level, which determines its place and significance in the world. As the economy made a long way of establishment, it is constantly and thoroughly researched, it requires permanent modernization, modern methods and approaches to achieve the goals, new strategies, plans and targeted programs, innovative ways to increase the competitiveness of national goods and services in the world market. The contemporary tendency of the modern world economic development became the processes of economic clusterization, aimed at increasing the competitiveness of economic subjects. The research of the cluster formations' problems of the functioning is carried out by both domestic and foreign scientists.

Key words: Economy, modernization, competitiveness, model, innovative, business, state, globalization, development, priority, market.

Постановка проблеми. Важливою й актуальною тенденцією сучасного світового економічного розвитку стали процеси економічної кластеризації, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності економічних суб'єктів на мікро-, мезо- і макrorівнях. Зміст кластеризації полягає у прискоренні економічного розвитку і підвищенні конкурентоспроможності окремих економічних суб'єктів (підприємств, регіонів, країн, окремих територій і міст) шляхом використання переваг суспільного поділу праці й ущільнення їх науково-виробничої взаємодії в результаті утворення так званих кластерних об'єднань. Кластери, які є втіленням складної системи взаємозв'язків між економічними суб'єктами, дають змогу підсилити корисний ефект від

підприємницької діяльності і є дієвим інструментом організації економіки, контролю економічної діяльності, підвищення конкурентоспроможності як окремих суб'єктів господарювання, так і регіонів, країн, макроінтеграційних угруповань загалом [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики функціонування кластерних утворень займаються як вітчизняні науковці, так і вчені з інших країн світу. Зокрема, феномен кластерів та процесів кластеризації у світі вивчають А. Маршалл, М. Портер, С. Розенфельд, Е. Бергман та Е. Фесер, Т. Андерссон, К. Кетельс та ін. До українського наукового доробку щодо висвітлення проблем організації й управління кластерами, ефективності їхньої діяль-

ності та впливу на розвиток економіки регіону і країни загалом відносять праці М. Войнаренко, В. Гейця, З. Герасимчук, О. Кірдан, М. Кропивко, С. Соколенка, В. Стойка, В. Захарченка, В. Осіпова та ін.

Формування цілей статті. Серед теоретичних напрацювань, на наш погляд, недостатньою мірою приділяється увага питанням розвитку кластерних утворень в Україні. Так, аналіз праць учених, пов'язаних із вивченням цієї проблематики, дає можливість дійти висновку про те, що питання розвитку кластерів ще недостатньо опрацьовані. Особливо гостро стоїть питання, пов'язане з дослідженням процесу запровадження зарубіжного досвіду та законодавчого забезпечення кластерів в Україні. Мета статті пов'язана з формуванням підходів та шляхів подальшого розвитку кластерних об'єднань в Україні.

Виклад основного матеріалу. В основі створення кластерів знаходиться група підприємств, об'єднаних за територіальним і галузевим принципами, діяльність яких координується науково-дослідною установою та підтримується місцевою владою. Під час реалізації такого підходу кластер виступає як пріоритетний напрям стратегії розвитку регіону, яка повинна сприяти формуванню кластерних структур як основних форм ефективно самоорганізованих формувань для підвищення економічної стабільності та стійкості регіону в умовах конкуренції [3].

Заслужують на увагу визначення, що були сформульовані вітчизняними дослідниками:

– кластер – добровільне об'єднання підприємств, які тісно співпрацюють із науковими установами та місцевою владою з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та сприяння економічному розвитку регіону. Кластерний підхід дає змогу поєднати всі переваги співробітництва між компаніями та поглиблення їх спеціалізації, створюючи значний мультиплікативний ефект в економіці [16];

– кластер в організації виробництва – це об'єднання взаємодоповнюваних підприємств, організацій і пов'язаних з ними за географічною й функціональною ознаками органів державного управління, наукових закладів тощо на засадах спільної діяльності на певній території з виробництва конкурентоспроможної на внутрішньому і зовнішньому ринках продукції та збільшення прибутків учасників кластера [6].

Теорія кластерів отримала розвитку у роботах американського вченого М. Енрайта, котрий запропонував визначення регіонального кластера як економічної агломерації фірм, що працюють в одній або кількох споріднених галузях господарства і розміщені в географічній близькості один від одного [9]. Згідно з М. Енрайтом, конкурентні переваги створюються не на національному рівні, а на регіональному, де головну роль відіграють історичні передумови розвитку регіонів, розмаїття культур ведення бізнесу, організації виробництва та одержання освіти. Саме регіональні кластери потребують цілеспрямованої підтримки державних структур і дослідницьких організацій.

Сучасні ж теорії розвитку конкурентоспроможності на основі кластерів розроблені В. Фельдманом, який розуміє під кластером диверсифіковану сукупність галузей, пов'язаних відносинами постачання і придбання, заснованих на матриці «витрати – випуск» [1].

Світовий досвід демонструє нам приклади успішної кластеризації, процеси якої ґрунтуються на єдиних підходах до формування кластерних структур. Такі підходи засновані на загальних (першочергових і основних) принципах кластеризації: добровільності, спільної мети, рівності учасників, взаємозв'язку, територіальної близькості тощо.

При цьому варто зауважити, що принципи формування кластерів – це об'єктивно властиві процесу кластеризації відправні начала, основні закони, правила та закономірності формування кластерних утворень. Значення принципів у формуванні кластерів зумовлюється тим, що вони:

- сприяють подоланню прогалів під час формування кластерів;
- спрямовують розвиток і функціонування різних типів кластерних утворень;
- координують функціонування механізму регулювання відносин у кластері; – виступають найважливішим критерієм необхідності та обґрунтованості кластеризації [2].

Формування структури кластерів визначається такими аспектами [15]:

1. Географічним – просторова кластеризація економічної діяльності.
2. Вертикальним («постачальник-покупець») – важливо, хто саме з учасників мережі є ініціатором і кінцевим утіленням діяльності в межах кластера.
3. Горизонтальним – коопераційні й інші господарські зв'язки.
4. Технологічним – використання однієї технології.
5. Фокусним – учасники зосереджені навколо одного центру – фірми, розгалуженої сім'ї підприємств, наукової організації або навчального закладу.
6. Латеральним (бічним) – об'єднує різні сектори, які можуть використовувати загальні можливості для розширення меж кластера і забезпечувати економію за рахунок ефекту масштабу, в результаті чого можуть виникнути нові комбінації.
7. Якістю мережі – показує, чи дійсно фірми змагаються, яким чином їм вдається робити це добре.

Застосування кластерного підходу є одним із найбільш ефективних механізмів структурного розвитку економіки. За ознакою інноваційної активності мережеві структури можуть бути двох типів: з центром (хабом) або, рідше, без чітко вираженого центру. Позитивним боком діяльності кластера є те, що його учасники не конкурують безпосередньо між собою, а обслуговують різні сегменти ринку [18].

Таким чином, аналізуючи вітчизняний досвід застосування кластерного підходу, необхідно відзначити, що починаючи з 2003 року Кабінетом Міністрів України прийнято низку нормативно-правових актів, у яких ідеться про доцільність кластеризації економіки країни та її регіонів. Так, постановою Кабінету Міністрів України «Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003–2011 роки» (№ 1174 від 28.07.2003 р.) [11] передбачено розроблення і впровадження моделі кластерної організації промисловості в межах територіального устрою.

У постанові Кабінету міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» (№ 1001 від 21.07.2006 р.) [12] зроблено акцент на створенні науково-виробничих кластерів.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження державної цільової економічної програми створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009–2013 роки» (№ 447 від 14.05.2008 р.) [13] передбачено створення з участю місцевих органів виконавчої влади інноваційно-технологічних кластерів.

Таким чином, у наведених вище нормативно-правових документах Кабінету Міністрів України акцентовано на потребі створення кластерів різного типу, але жодних конкретних заходів щодо вирішення поставленого завдання не передбачено. Спеціальним нормативним документом, у якому декларовано створення кластерів як мету розвитку економіки України, є проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції кластеризації економіки України» (лист було надіслано до президії НАН України, вх. № 143 від 05.02.09 р.) [14]. У цьому документі визначено потребу кластеризації економіки України і насамперед створення кластерів у наукоємних і високотехнологічних галузях, але цим документом не визначено критерії ідентифікації кластерів, принципи їх створення, пріоритетні сфери застосування цього підходу до розвитку території.

Відсутність інформації та знань із питань формування кластерних структур – ще один із чинників слабого розвитку таких інтегрованих об'єднань на території України. Донести до керівників підприємств та влади думку про те, що кластеризація в сучасних умовах розвитку національної економіки – це один із найбільш ефективних механізмів покращення фінансового та виробничого стану підприємств та регіонів, досить складно, адже менеджмент підприємств у наявній економічній ситуації в країні прагне насамперед зберегти наявний потенціал та прибутки. Саме тому важливим є проведення інформаційної роботи стосовно питань кластеризації. Центральні та регіональні органи влади покликані сприяти збору та зведенню специфічної інформації про кластери, вживати конкретних заходів у сфері освіти (узгодження університетських програм із реальними потребами кластерних структур), спрощувати положення, що впливають на діяльність кластера, фінансово незалежних дослідників та сертифікацію продукції, скликати форуми підприємств та організацій щодо питань кластерного розвитку регіону, організувати місцеві департаменти сприяння розвитку кластерів [8].

На думку колективу авторів [4], формування кластера потребує створення у тій чи іншій формі координаційного центру, що керує підприємствами, які становлять ядро кластера, та іншими його учасниками. Ядром кластера, як правило, є потужне підприємство або сукупність провідних підприємств, які пов'язані вертикальними або горизонтальними зв'язками та взаємодіють з іншими учасниками кластера.

За даними звіту за 2016 р. Міністерства економічного розвитку України, на теренах країни зареєстровано 42 кластери, спеціалізація яких пов'язана з інформаційними технологіями, машинобудуванням, сільським господарством, енергетикою. Водночас контент-аналіз інформаційних ресурсів дає змогу знайти інтернет-представництва лише 5 кластерів, що є яскравою ілюстрацією рівня їхньої реальної роботи. У червні 2017 р. Мінекономрозвитку розпочато обговорення кластерної програми промислового розвитку. Передбачається створення промислового кластеру шляхом сучасного комплексного підходу до промислової політики, що передбачає об'єднання кількох локалізованих підприємств у межах єдиного виробничого процесу для посилення конкурентних можливостей кожного з них. Промисловий кластер збільшить роль регіонального рівня економіки. Міжнародний досвід показує ефективність діяльності таких утворень: у ЄС кластери об'єднуються у регіональні ринки, сприяють розвитку інновацій та інфраструктури на місцях, забезпечують близько 38% робочих місць; 33,3% компаній, що працюють у межах кластерів, демонструють стабільне зростання рівня зайнятості [7].

Висновки з проведеного дослідження. Одним із головних чинників економічного розвитку та стимулом запровадження інновацій є кластерні об'єднання. Як показує європейський досвід, держава повинна взяти на себе основну частину фінансування у процесі становлення кластерів. Світовий досвід підтверджує, що відповідна стратегія соціально-економічного розвитку сприятиме зростанню конкурентоспроможності, інноваційно-інвестиційній привабливості, покращенню життєвого рівня населення тощо. Водночас важливо донести до всіх суб'єктів господарювання інформацію про складники нормативно-правових та законодавчо визначених пріоритетних напрямів формування та можливість створення відповідних інтегрованих підприємницьких структур в Україні.

Список використаних джерел:

1. Feldman V.P., Audretsch D.B. Innovation in Cities: Science based Diversity, Specialization and Localized Competition // *European Economic Review*. 1999. № 43. P. 409–429.
2. Герасимчук З.В. Формування інноваційних кластерів прикордонних регіонів в умовах транскордонного співробітництва : монографія / З.В. Герасимчук, Д.В. Смолич. Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2014. 240 с.
3. Ільчук В.П. Кластеризація як фактор підвищення конкурентоспроможності економіки регіону / В.П. Ільчук, І.В. Лисенко // *Вісник Чернігівського державного технологічного університету* : зб. наук. пр. Чернігів : ЧДТУ, 2009. № 38. С. 37–44.
4. Ільчук В.П. Кластерна стратегія розвитку економіки регіону: монографія / В.П. Ільчук, І.О. Хоменко, І.В. Лисенко. Чернігів.: Черніг. держ. технол. ун-т, 2013. 367 с.
5. Кірдан О.П. Особливості забезпечення ефективного розвитку аграрного сектора економіки України та збалансованості учасників аграрного ринку / О.П. Кірдан // *Економічний вісник університету* : Збірник наукових праць учених та аспірантів ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». 2015. Випуск 25/1. С. 7–10.
6. Кропивко М.Ф. Концептуальний підхід до кластерної організації та управління розвитком агропромислового виробництва / М.Ф. Кропивко // *Економіка АПК*. 2010. № 11. С. 3–13.
7. Мінекономрозвитку розпочало обговорення кластерної програми промислового розвитку / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=f52b4fa3>.

8. Організаційно-економічний механізм розвитку регіону: трансформаційні процеси та їх інституційне забезпечення : монографія / [кол. авт.]; за ред. А.Ф. Мельник. Тернопіль: Економічна думка, 2003. 608 с.
9. Пилипенко І.В. Новая геоэкономичная модель развития страны: підвищення конкурентоспроможності з допомогою кластерів та промислових районів / І.В. Пилипенко // Безпека Євразії. 2003. № 3. С. 580–604.
10. Porter M. Clusters and the new economics of competition / M. Porter. Harvard Business Review (November-December). 1998. P. 77–90.
11. Постанова Кабінету міністрів України «Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003–2011 роки» (№ 1174 від 28.07.2003 р.). URL: <http://Zakon.rada.gov.ua>
12. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» (№ 1001 від 21.07.2006 р.). URL: <http://Zakon.rada.gov.ua>
13. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження державної цільової економічної програми створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009–2013 роки» (№ 447 від 14.05.2008 р.). URL: <http://Zakon.rada.gov.ua>
14. Проект розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції кластеризації економіки України» (лист було надіслано до президії НАН України вх. № 143 від 05.02.09 р.). URL: <http://Zakon.rada.gov.ua>
15. Семенов В.Ф. Використання потенціалу нової економіки при формуванні регіональних інноваційних структур: [монографія] / В.Ф. Семенов, О.В. Басюк. Одеса: Атлант, 2013. 356 с.
16. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці / С.І. Соколенко. // Безпека Євразії. 2002. № 1. С. 432–437.
17. Стойка В.О. Інновації як чинник забезпечення ефективного суспільного виробництва / В.О. Стойка // Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 6. С. 28–31.
18. Тютюшев А.П. Кластеры как инновационные экономические структуры сетевого типа / А.П. Тютюшев, М.А. Гасанов, Д.Ю. Васечко // Вестник Томского государственного педагогического университета. 2011. № 12 (114). С. 121–127.

УДК 631.1:633.18

Морозов Р.В.,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту організацій,
Херсонський державний аграрний університет

Морозов О.В.,
доктор економічних наук,
професор кафедри науки про Землю,
Херсонський державний аграрний університет

Морозова О.Г.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри зовнішньоекономічної діяльності,
Херсонський національний технічний університет

Морозова О.С.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
та економічної теорії,
Міжнародний університет бізнесу та права

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РИСІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Морозов Р.В., Морозов О.В., Морозова О.Г., Морозова О.С. Концептуальні засади формування системи стратегічного управління розвитком рисівництва в Україні. У статті розроблені концептуальні підходи до формування системи стратегічного управління розвитком рисівництва. Обґрунтовано, що важливою методологічною передумовою удосконалення процесу стратегічного управління розвитком рисівництва є розмежування функціональних повноважень на різних рівнях управління. Доведено, що формування і вдосконалення системи стратегічного управління розвитком рисівництва пов'язано з інтенсивним розвитком наукових досліджень, успішне виконання яких залежить від застосування відповідних методів управління. Обґрунтовано, що перехід до програмно-цільового управління є одним з перспективних напрямів модернізації системи управління розвитком галузі рисівництва.

Ключові слова: аграрний сектор, рисівництво, розвиток, стратегічне управління.